

GAME-STRATEGY AS AN EFFECTIVE FORM OF INTRODUCTION OF CHILDREN TO THE ENVIRONMENT**Teslenko S.***V. O. Sukhomlinskyi National University of Mykolaiv
Doctor of Philosophy in Education,
Lecturer of the Department of Preschool Education***ГРА-СТРАТЕГІЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З ДОВКІЛЛЯМ****Тесленко С.О.***Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
доктор філософії в галузі освіти,
викладач кафедри дошкільної освіти
DOI: [10.24412/3453-9875-2021-75-2-40-44](https://doi.org/10.24412/3453-9875-2021-75-2-40-44)***Abstract**

The article reveals the problem of defining preschool children with the environment. The pedagogical and psychological literature on this topic is analyzed. The essence of the concept of «environment» is clarified. The role of strategy-games as an effective form of acquainting children with the environment is described, as well as examples of strategy-games.

Анотація

У статті розкривається проблема ознайомлення дітей дошкільного віку з довкіллям. Проаналізовано педагогічну та психологічну літературу з даної теми. З'ясовано сутність поняття «довкілля». Описано роль гри-стратегії як ефективної форми ознайомлення дітей з довкіллям, а також наведено приклади ігор-стратегії.

Keywords: *education, game-strategy, preschool children, educational process, activity.*

Ключові слова: довкілля, гра-стратегія, дошкільники, освітній процес, діяльність.

Наукова картина світу базується на світогляді – системі поглядів на світ в цілому. Формування цілісного наукового світогляду виступає центральною метою сучасного освітнього процесу в усіх ланках освіти. Особистість має ефективно реагувати на соціальні відношення, якими будуть наповнені її майбутня діяльність і життя загалом. Відповідна підготовча робота в цьому напрямі повинна розпочинатися ще в дошкільному віці. Під час ознайомлення з довкіллям у дитини необхідно формувати змістовні знання про довкілля та способи практичного функціонування в ньому. Така робота презентуватиме початки наукового світогляду, яким дитина дошкільного віку оволодіє в наступних вікових періодах.

Проблему ознайомлення дітей з довкіллям досліджували видатні педагоги минулого: О. Духнович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Русова та сучасні науковці А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, та ін. Аналіз досліджень щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з довкіллям засвідчує інтерес науковців до різних сторін цього феномену: використання пошуково-дослідницької діяльності (Н. Лисенко, Л. Парамонова, М. Поддяков, О. Поддяков та інші); ознайомлення з явищами неживої природи (С. Ніколаєва, Н. Рижова, П. Саморукова, І. Фрейдкін, Н. Яришева та ін.), суспільними явищами (А. Богуш, Н. Гавриш, В. Ільченко, С. Козлова та ін.), фізичними залежностями (З. Богуславська, О. Запорожець, Т. Земцова, Л. Кларіна,

Є. Корзакова, Л. Міщик та ін.); природно-предметного довкілля (Л. Зайцева, В. Логінова, Н. Рижова). Науковці доводять, що цілеспрямоване ознайомлення з об'єктами навколишньої дійсності, їхніми властивостями сприяє здатності дітей, навіть молодшого та середнього дошкільного віку, узагальнювати й робити правильні умовиводи про прості міжоб'єктні зв'язки.

Учені наголошують на необхідності засвоєння вихованцями не окремих предметних знань, а вміння їх об'єднувати на основі розумових дій. Така позиція щодо змісту ознайомлення з довкіллям ґрунтується на психологічних дослідженнях (І. Бех, Л. Віготський, П. Гальперін, В. Давидов), які акцентують увагу на дотриманні збалансованості складності знань. У процесі засвоєння знань можливе формування певного способу пізнання – від виокремлення предмета з-поміж інших до встановлення його зв'язку з ними.

Діяльність із оволодіння об'єктами довкілля має ставити дитину перед необхідністю аналізувати їхні окремі властивості в системі зовнішніх і внутрішніх функціональних зв'язків.

Як бачимо, проблема ознайомлення дитини з довкіллям займає вагоме місце у дослідженнях вчених.

Уже в дошкільному віці у дитини є потреба у пізнанні довкілля й вибудовуванні власної картини світу, вдосконаленні себе, в усвідомленні сенсу власного існування; ознайомленні з умовами життя

та його основними законами (природними, предметними, соціальними); пошуках свого місця у складному й суперечливому світі. Світогляд як цілісне уявлення про природу, суспільство, людину відображається в системі цінностей та ідеалів особистості, соціальної групи, суспільства. Світогляд має дві взаємопов'язані складові: природничо-наукову та гуманітарну. У природничо-науковій складовій синтезується знання про об'єктивний світ шляхом узагальнення досягнень природничих наук і частково соціальних. В основі гуманітарного світогляду – гуманне ставлення до іншого, що проявляється у спілкуванні, спільній діяльності, як готовність суб'єкта відчувати, переживати, діяти за іншого так, як би цим іншим був він сам, тобто ставлення до іншого як до себе [11]. Правильно сформований світогляд є запорукою створення наукової картини світу.

Погоджуємось з думкою вчених, що емоційне сприйняття оточуючої дійсності, опосередковане діяльністю та особистим досвідом, виступає основою формування уявлень дитини про образ світу, тобто дитячого світогляду. Саме в дошкільному віці виникає дитячий образ світогляду, формується перше світосприйняття, закладається базис особистісної культури, формується довільна поведінка, розвивається самосвідомість, створюються передумови для появи елементарних форм самовизначення [11].

Дійсність, вважає М. Каган, охоплює, по-перше, природу; по-друге, суспільство як сферу соціальних взаємин; по-третє, власне людину як синтез природної і соціальної «субстанцій»; по-четверте, культуру, яка є сукупним способом і продуктом діяльності суспільної людини [8, с. 14]. Саме тому, дошкільник, як і доросла людина, відкриває світ у його цілісності та різноманітності як єдність чотирьох світів — «Природи», «Культури», «Людини» та «Самого себе» (В. Давидов, В. Мухіна, Р. Стюркіна, В. Петровський), вибудовуючи при цьому цілісну картину світу. Ці світи є основними, специфічними, домірними одна одній, збалансованими між собою сферами життя.

Погоджуємось з думкою М. Осоріна, що дошкільний вік – є періодом побудови базових взаємин дитини зі світом і її бажання впорядкувати свої знання про довкілля, а потім узагальнити їх у вигляді певної моделі світобудови.

Довкілля – це середовище життя, з яким жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації; середовище, що постає перед дитиною як цілісність (цілісна картина світу), у якому все органічно взаємопов'язано [7, с. 31].

Ознайомлення дітей з об'єктами довкілля відбувається у формі уявлень. Уявлення – чуттєво-наочний образ предмета (явища), який виникає на основі минулого досвіду завдяки відтворенню його в пам'яті або створення уявою. Уявлення значно подібніші до поняття, ніж відчуття і сприйняття, які виникають при безпосередньому контакті людини з предметами матеріального світу і тут же «згасають». Тоді як уявлення, як і поняття, постійно пере-

бувають у свідомості людини. Щоправда, їх (уявлення) доводиться актуалізувати, піднімати з «архівів пам'яті», оскільки уявлення – це відтворення в пам'яті зовнішності тих предметів, які раніше сприймалися. Уявлення – це чуттєві образи речей, які (образи) вже зазнали попередньої мисленнєвої обробки. Уявлення відрізняється від поняття. Уявлення, як і поняття, відбивають предмет у його ознаках. Тільки поняття відтворює істотні ознаки, а уявлення – предмет у сукупності найрізноманітніших його ознак. Уявлення багатше, ніж поняття, воно відбиває більшу кількість ознак предмета, але поняття відображає предмет глибше, воно дає нам знання про властивість предмета, тоді як уявлення властивості речей і явищ не розкриває [6].

Завдання вихователів закладів дошкільної освіти – допомогти дитині пізнати довкілля, зробити в ньому перші кроки, навчити спостерігати, любити рідну природу й берегти її. Постійне збільшення та розширення інформаційного потоку, погляд на сучасну систему освіти як на засіб розвитку особистості визначили новий напрям суспільної дошкільної освіти – на місце адаптивно-інструктивної моделі, де пріоритетним завдання виховного процесу ставилося формальне засвоєння дитиною певної суми знань, дошкільна освіта тепер орієнтується на пошуково-діяльнісну модель, що передбачає створення умов для пізнання дитиною картини світу через власну самостійну діяльність [11].

Саме тому ознайомлення дітей з довкіллям у сучасному ЗДО має будуватися на засадах гуманістичної педагогіки, суб'єктно-діяльнісного підходу, принципово відмінного від застарілих педагогічних догм.

На думку вчених, дитячий світогляд формується в результаті пізнання дитиною світу в діяльності, через діяльність, узагальнення досвіду діяльності, впливає на процес діяльності, збагачуючи її новим досвідом орієнтування в реальному світі, що є механізмом реалізації його специфічної функції – власне психіки [11]. Саме тому, основними засобами ознайомлення дітей з довкіллям є: середовище, природа, ігри, праці, предмети побуту, народні традиції і звичаї, свята, народно-декоративне мистецтво, художня література, усна народна творчість, технічні засоби навчання, образотворче мистецтво, сім'я.

Погоджуємось з думкою вчених, що дитина дошкільного віку розвивається тільки тоді, коли сама активно діє, разом з однолітками пізнає навколишню дійсність. У зв'язку з цим важливим є пошук принципово нового змісту, методів навчання для самостійної діяльності, які сприятимуть розвитку в неї пізнавальної та практичної активності, розвиватимуть початки творчості.

Процес зародження дитячої особистості відбувається під час включення дошкільників в провідний вид діяльності гри. Гра є засобом уточнення і закріплення знань, засобом переходу від незнання, неточного знання до повного знання: вона є активною мисленнєвою діяльністю, а також діяльністю, яка не тільки відображає довкілля, а й активно його перетворює. Суть гри полягає у відображенні

дітьми оточуючої дійсності. Завдання вихователя залучати дітей до активної пізнавальної діяльності дітей у дошкільній, стимулювати розвиток у них критичності мислення. Ігрова діяльність в закладі дошкільної освіти є важливою передумовою для пізнавального розвитку особистості дитини та розгортання самостійних ігор дітей і ознайомлення їх з предметним довкіллям. Розуміння є важливим процесом мисленнєвої діяльності дитини у процесі пізнання довкілля та повинен бути обов'язково керований вихователем. Дітей потрібно вчити спостерігати, порівнювати і зіставляти факти, знаходити в них схоже і відмінне, виокремлювати істотне від другорядного, піддавати об'єкти своєї думки аналізу, синтезу, абстрагуванню, доходити висновків на основі фактів, здобутих у процесі пізнавальної діяльності в дошкільній, застосовувати їх до нових об'єктів і явищ. Для цього сам педагог повинен бути обізнаний із сутністю процесу розуміння і володіти відповідною технологією. Процес розуміння завжди повинен мати цілеспрямований характер, потрібно чітко і доступно ставити перед дітьми мету пізнавальної діяльності, визначати конкретно, що діти повинні зрозуміти. Вихователю повинен продумати систему занять у дошкільній. Слід пам'ятати, що процес розуміння мусить бути мотивованим процесом, у цьому є завжди якась рушійна сила, що спонукає дітей ставити перед собою певні завдання або ж приймати їх, якщо вони ставляться педагогом, усвідомлювати, активно включатись у процес їх виконання [2].

Гра як основний вид діяльності дитини може виступати і як інтерактивна форма навчання дошкільників. Так, гра-стратегія надає вихователям унікальну можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду вихованців, оцінити здатність кожної дитини до прийняття конструктивних рішень, самостійного і колективного вибору. Водночас організація цього виду гри вимагає від педагога великої майстерності, вдосконаленню якої сприяє поданий тренінг [9, с. 20].

Гра-стратегія (ситуативна гра) – складна, багатопланова діяльність, що передбачає не тільки усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й певну послідовність спрямованих сукупних дій усіх учасників гри, з якими необхідно домовитися, об'єднати зусилля, неодноразово визначитися в особистісному та колективному моральному й інтелектуальному виборі. Стратегічна гра стає можливою за умови здатності її учасників передбачити можливі наслідки своїх дій, готовності до планування послідовних кроків, вміння визнавати помилки та вчасно коригувати їх, знаходити нестандартні способи розв'язання проблеми.

Гра-стратегія має всі структурні компоненти гри: задум, ігрові ролі, відповідний сюжет, ігрові дії, результат гри. Передусім у її основу покладено інтригу, реальну проблему, визначено загальну мету, для реалізації якої й необхідно об'єднати спільні зусилля, обговорюючи всі подальші кроки. У процесі гри вихователю кілька разів ускладнює завдання, «чинить» перепони, які діти мають подолати. Гра-стратегія надає вихователям унікальну

можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їхніми ціннісними пріоритетами, особистісними проявами у зовсім не простих, наближених до реальних ситуаціях, має можливість оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо [2].

Основні етапи гри-стратегії: етап орієнтації у завданні; етап ознайомлення з можливостями вибору; етап вибору; етап підсумковий. Отже, в активній діяльності і через власну активність старші дошкільники оволодівають способами партнерської взаємодії, прийнятної, соціально схвалюваної манери поведінки, збагачується різноманітною життєво необхідною інформацією, задовольняють потребу в особистісних контактах, беруть участь у створенні дружнього, захищеного середовища з відкритими, довірливими стосунками, навчаються орієнтуватися у незнайомому, незвичному середовищі, пристосовуватися до його вимог та правил. У взаємодії дитини з іншими членами дитячої групи нею засвоюються норми та способи, що дають можливість подивитися на себе поглядом іншого, порівняти себе з іншими та на основі цього свідомо підкоректувати власну поведінку та стиль взаємовідносин [11].

Погоджуємось з думкою О. Савчук, що перевагою гри-стратегії є: створення ситуації необхідності вибору, навчання дітей планувати власні дії, передбачаючи їхні можливі наслідки і враховуючи зовнішні обставини, що можуть впливати на розвиток подій; вправління в умінні домовлятися, переконливо доводити власну думку, толерантно сприймати позицію, що відрізняється від власної, тобто розвивити вміння співпрацювати; не лімітовані в часі, тобто може тривати впродовж кількох днів; дає гравцям змогу повертатися до початку, змінюючи деякі обставини, обігруючи нові конструктивні спроби розв'язання проблем, що виникають [10].

Гра-стратегія організовується з дітьми дошкільного віку за таким алгоритмом: ознайомлення з заданою ситуацією; визначення загальної перспективи; спільне складання плану дій; обговорення очікуваних перешкод; безпосередні дії з реалізацією планів у змінних умовах; обговорення результату, попереднє оцінювання дій.

Наведемо приклади ігор-стратегій для дітей дошкільного віку.

Гра-стратегія для дошкільників «Дитячий садок»

Мета: підтримувати прагнення наслідувати дії працівників дитячого садка; виховувати доброзичливі стосунки між дітьми.

Вихователю пропонує дітям збудувати дитячий садок для ляльок. Діти мають обговорити план дій, розподілити між собою ролі, аби здійснити свій задум щодо облаштування і відкриття дитячого садка: дібрати матеріали для будівництва, придбати необхідне обладнання, меблі, іграшки тощо. А потім діти розігрують ситуації: мами привозять дітей на колясках та віддають вихователям, вихователі їх годують, проводять з ними заняття (співають, малюють тощо), виводять дітей на прогулянку та

вкладають спати, увечері батьки забирають дітей додому.

Гра-стратегія для дітей «Перший досвід»

Мета: спонукати до отримання першого досвіду практичної діяльності.

Вихователь пропонує дітям відкрити ремонтну майстерню, аби відремонтувати зламані іграшки, або майстерню з виготовлення іграшок. Разом з дітьми вихователь обговорює план дій: Що потрібно зробити? Як це зробити? (У кого дізнатися, як це можна зробити?) Яка користь від цього для кожного? Навіщо ми будемо це робити? Можна запропонувати дітям зобразити, якою вони бачать майбутню майстерню, та розподілити між собою ролі (майстер, директор, замовник тощо).

Гра-стратегія «Архітектори»

Мета: сприяти розвитку організаторських здібностей.

Вихователь організовує ситуацію: До закладу дошкільної освіти звернувся мер міста з проханням розробити проекти цікавих місць в Миколаєві. Діти розробляють власні проекти та ознайомлюють з планом організації придуманої ним справи. Підбиваючи підсумки виконання завдання, слід оцінити уміння дитини скласти план та розробляти алгоритм його виконання. Наприклад, побудувати магазин іграшок, організувати дельфінарій, відкрити музей.

Гра-стратегія «Наше місто у майбутньому»

Мета: розвиток творчих здібностей.

Дітям повідомили, що в нашому місті проходить конкурс «Наше місто у майбутньому». Дітям запропонували прийняти участь у цьому проекті. Поміркувати, яким вони уявляють наше місто у майбутньому і намалювати його. Діти самостійно обирали матеріал, яким вони будуть працювати. Після роботи діти захищали свої проекти, розповідаючи про свій вибір. Наведемо приклад.

Даня Ш. Я мрію, що в нашому місті з'явилось метро, як у Києві. На наших вулицях буде менше машин і я зможу кататися на скейті та гратися зі своїми друзями в різні ігри.

Марина Д. Я мрію, щоб в нашому місті було багато квітів і дерев, тому я їх і намалювала.

Катя. А я намалювала велику писанку, тому що хочу щоб у нас з'явився такий музей.

Гра – стратегія «Подорож по рідному місту»

Мета: продовжувати збагачувати знання дітей про рідне місто, вчити планувати власні дії, вправляти в умінні домовлятися, переконливо доводити власну думку, співпрацювати з однолітками.

Матеріал: мапа України, фотографії краєвидів Миколаєва, фото – ескізи вулиць міста, архітектурних пам'яток, лялька з сусідньої країни; свічка, вірші.

Хід заняття

Вихователь: діти, що Ви знаєте про Книгу рекордів?

Вихователь: Молодці, діти. А чи знаєте ви, що Миколаїв має декілька власних рекордів? Давайте

їх відшукаємо і створимо книгу рекордів міста Миколаєва. (вихователь показує книгу, сторінки, якої необхідно заповнити). Що нам для цього потрібно?

Діти: прочитати у книгах, спросити у дорослих, пошукати цікавинки під час екскурсії, завітати до музею.

Вихователь: Так. Правильно, молодці, діти. Але завдань так багато як же нам їх реалізувати?

Діти: розподілитися на команди. Давайте вирішимо, що у кого краще вийде і почнемо збирати інформацію

(діти розподіляються на команди)

Вихователь: У нашого міста є дуже багато цікавинок, які нам сьогодні необхідно знайти. Для початку давайте перевіримо, що ми знаємо про наше місто.

Гра «Пін-понг»

Я ставлю запитання, а вам необхідно як можна швидше знайти на нього відповідь.

Яке дерево є символом нашого міста?

Що зображено на прапорі нашого міста?

На честь кого названо наше місто?

Яких видатних людей нашого міста ви знаєте?

Вихователь: Молодці, діти. Бачу, що ви дійсно багато знаєте про наше місто.

I команда:

Вихователь: Розпочнемо ми наші пошуку саме з того місця, де розпочиналась історія нашого міста. Діти, де знаходиться це місто?

Діти: Там, де зустрічаються річка Інгул та Південний Буг.

Вихователь: Подивіться, будь ласка – це Інгульський міст. Це перший міст в Миколаєві, що розташувався на злитті річок Інгул та Південний Буг. Так він виглядав багато років тому, а сьогодні він вже реконструйований та сучасний. Для того, щоб під мостом могли проходити кораблі його розводять. Подивіться на картинку. Порівняйте підйомну частину мостів. Який найдовший? Дійсно, підйомна частина Інгульського моста – найбільша в Європі.

II команда - Музей

Вихователь: Варварівський міст, що з'явився наступним, був збудований на місці переправи. Ось він з'явився перед нами. Порівняйте мости і скажіть в чому особливість саме нашого моста.

Діти: підйомна частина не піднімається в гору, а розводиться в сторону.

Вихователь: так, діти Сьогодні це єдиний в Україні міст, розведення якого виконується горизонтально. Два рекорди нашого міста ми внесли в нашу книгу: це мости міста Миколаєва.

III команда –книги, енциклопедії

Відправляємось далі. Дивно, що це?

Діти: телескоп.

Вихователь: для чого він потрібен?

Діти: Вивчати планети, зірки.

Вихователь: Давайте розглянемо космос. Що ви бачите?

Діти: Марс, Венеру, Сонце, сузір'я.

Вихователь: так, діти –це планети Сонячної системи. А що це за маленька зірочка? Хочете дізнатися її назву? Діти складають літери і читають

Вихователь: Яка ж назва зірочки?

Діти: Миколаїв

Вихователь: Так, діти, уявляєте в космосі навкруг Сонця крутиться ще один Миколаїв. Цю малу планету відкрили миколаївські вчені багато років тому. Хіба це не чудо. Тільки наше місто має планету в космосі, яке повторює його ім'я. Хочете дізнатися, де зроблено це відкриття. Тоді рухаємось далі.

Подивіться, перед вами ще одна із найкрасивіших будівель Миколаєва. Вона розташувалася на вершині Спаського кургану. Це – Миколаївська обсерваторія. Ось і ще один рекорд нашого міста. Вносимо його до книги рекордів.

Діти, як ви думаєте, що претендує в нашому місті називатися Дійснелендом?

Так, правильно, це дитячий будинок Казка. Давайте завітаємо до нього.

Завдання від казкових героїв: Вони просять намалювати рекламу нашого міста (діти в групі обговорюють варіант і збирають колаж із запропонованих картинок, після чого презентують свій проект)

І команда- подорож

Вихователь: Діти, ви впізнали, що це за споруда?

Діти: Миколаївський зоопарк.

Вихователь: і це ще один рекорд міста Миколаєва він – один із найкращих в Європі. Завдання: давайте створимо герб миколаївського зоопарку.

Час повертатися. Діти обговорюють, про що вони дізналися, як краще оформити рекорди свого міста, як зробити так, щоб більше людей дізналися про особливості та красу нашого міста.

Висновки. Отже, гра-стратегія є ефективною формою ознайомлення дітей з довкіллям, формування соціального досвіду дошкільнят.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А. М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. Київ: Шкільний світ, 2006.

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. Київ : Слово, 2008. 408 с.

3. Богуш А. М., Ільченко В. Р. Довкілля. Для дітей дошкільного віку: метод. посіб. у 2-х част. Полтава : НМЦІЗО, 2003. 125 с.

4. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 2004.

5. Гавриш Н. В., Кіндрат І. Р. Пізнаємо світ разом: навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2012. 96 с.

6. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. Москва : Педагогика, 1986. 240 с.

7. Ільченко В. Р., Туз К. Ж. Освітня програма «Довкілля». Концептуальні засади. Інтеграція змісту природничо-наукової освіти. К.; Полтава, 1999.

8. Каган М. С. Социальные функции искусства. Москва: СПб, 1978.

9. Савчук О. Гра-стратегія: Тренінг для педагогів. *Дошкільне виховання*. 2016. № 12. С. 20-22.

10. Сидельникова О. Д. Особистість дитини: роз'яснення до освітньої лінії. *Дошкільне виховання*. 2012. 10 (854). С. 4-7.

11. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П., Плохій З. П., Сидельникова О. Д., Старченко В. А., Терещенко О. П., Шелестова Л. В., Якименко Л. Ю. Київ : «Імекс-ЛТД». 260 с.

12. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах : избранные психологические труды. Москва-Воронеж: Модэк, 1997. 416 с.